

Zadorozhnya O. I.,
 orcid.org/0000-0003-4514-8810

**PERIODIZATION OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION
 TECHNOLOGIES DEVELOPMENT IN THE MARINE EDUCATION SYSTEM
 OF UKRAINE IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL INVESTIGATIONS
 (THE SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)**

The article analyzes the periodization of educational processes in Ukraine related to the development of information and communication technologies in the maritime education system in Ukraine in the second half of the 20th - at the beginning of the 21st century.

The author's periodizations of the pedagogical ideas and maritime education development in Ukraine are considered (the history of maritime education in Ukraine, the formation and development of naval education in this country, the development of physical and mathematical training in maritime educational institutions, the study of foreign languages in higher education institutions of Ukraine with the maritime specialization, the formation and development of monitoring students' educational achievements of the aforementioned institutions, development of socio-cultural component of future marine navigators professional education, etc.).

It is concluded that during the researched period information and communication technologies in the maritime education system of Ukraine underwent significant development since their use significantly contributes to the increase in the effectiveness of training, its individualization and diversity. It is established that the events taken place in society had a significant impact on the development of the researched historical-pedagogical process throughout the selected time period, but unevenly. This makes it possible to distinguish separate periods of information and communication technologies development in the maritime education system in the second half of the 20th – at the beginning of the 21st century.

Prospects for further research are outlined which can be aimed at a more detailed study of separate periods of information and communication technologies development in the maritime education system of Ukraine within certain chronological limits, the selection of which is connected with numerous reforms taken place at the aforementioned time.

Key words: education, maritime education, maritime education institutions, information and communication technologies, formation and development of information and communication technologies, periodization, period, chronological boundaries.

Дата знаходження статті: 28.04.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Стинська В. В.

УДК 37(477.87) «19»:070

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.456>

Лемак О. І.,
 orcid.org/0000-0001-5439-2247

**ВИХОВНІ КОНСТАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ
 НА ЗАКАРПАТТІ У 20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті проаналізовано виховні константи розвитку української літературної казки на Закарпатті у 20–30-ті рр. ХХ ст. як універсальних національно-патріотичних і моральних ідей, орієнтирів, цінностей, що були і залишаються актуальними за досліджуваного та сучасного періодів розвитку України. Показано внесок у розвиток літературної казки найвідомішого письменника Закарпаття В. Гренджі-Донського («Князь Огень», «Манюсінька», «Казка про відьму-бусурканю», «Пригоди ведмедика Бурмилка», «Кіт в чоботях», «Пригоди

шибеника Михася» та ін.), які були написані українською літературною мовою з домішкою місцевої говірки та передруковувалися в багатьох дитячих часописах і навчальних виданнях. Схарактеризовано ідейно-змістову унікальність та дидактичну спрямованість збірника «Подкарпатські казки» педагога Б. Мартиновича. Показано вагомий внесок у розвиток української літературної казки на Закарпатті відомого галицького письменника В. Пачовського («Скарб руської землі», «Сріберний дзвін», «Золота Гвіздка», «Про князя Коріятовича і жовтого змія Веремія», «Тріє царі» та ін.). Ці твори створювалися із залученням учнів гімназії до збирання фольклору та мали виразну національно-патріотичну спрямованість.

З'ясовано, що фольклорна та історична спадщина Закарпаття надихнула на розвиток жанру літературної казки галичанку Марійку Підгірянку. Це виявилось в написанні творів «Бабусина казка», «В чужому пір'ю» та ін., які віднесені до української класичної дитячої літератури. Досліджено маловідомий у педагогічній науці та літературознавстві поетичний твір «Казка про золоту рибку» К. Вагилевича, він відображає принципову відмінність української ментальності від російської та звеличує культ праці як найбільшу людську цінність.

Ключові слова: Закарпаття, літературна казка, національно-патріотичне виховання, моральні цінності, В. Гренджа-Донський, В. Пачовський, Б. Мартинович, Марійка Підгірянка, К. Вагилевич.

Постановка проблеми. Прикметною рисою розвитку української літературної казки на Підкарпатській Русі (офіційна назва Закарпаття, яке у 20–30-ті рр. ХХ ст. перебувало у складі Чехословаччини) є фольклорна основа. Це були казки-переспіви (перекази) та авторські казки, написані за фольклорними мотивами, які відтворювали елементи народного прототипу. Їхній дидактично-виховний вплив посилювався завдяки психоемоційному звучанню та збереженню народнопісенної стилістики й сюжетної канви. Поряд із ними були оригінальні авторські казки, у яких не простежуємо фольклорної основи.

Побудовані на основі народного епосу літературні казки привносили в освітньо-виховне середовище русинів-українців Закарпаття ідеї гуманізму та ціннісні морально-етичні орієнтири. Плеяда їхніх авторів, талановитих поетів і письменників, формувала власні унікальні образи та манеру письма, що виявлялося в оригінальних творах, які репрезентували нові художньо-естетичні принципи і засоби зображення історичної минувшини й суспільних реалій.

Порушена проблема відзначається суспільно-політичною і науковою актуальністю та значущістю. Основою сюжетних ліній більшості літературних казок були героїчні сторінки української національної історії, а головними їх героями є знакові реальні та напівміфічні постаті, які мужньо боронили рідну землю і свій народ від різних ворогів та обстоювали ідеали свободи й незалежності, ставали уособленням високого патріотизму, жертвності, звитяги та боротьби сил Добра проти сил Зла. Сюжети літературних казок вражають суголосністю з трагічним становищем, у якому опинилася Україна у 2022–2023 рр., і багатьма соціальними проблемами, які переживає наша країна за доби державної незалежності.

Аналіз досліджень. Порушена проблема аспектно висвітлюється в різнопрофільних студіях. Творчі надбання українських письменників, які зробили вагомий внесок у розвиток української літературної казки на Закарпатті у 20–30-ті рр. ХХ ст. (К. Вагилевич, В. Гренджа-Донський, В. Пачовський, Марійка Підгірянка та ін.), фрагментарно розглядається в науково-педагогічних (В. Гоммонай, А. Ковач, Л. Ходанич) та літературознавчих і біографічних (Л. Бабота, В. Бірчак, Л. Голомб, З. Гренджа-Донська, М. Ільницький, А. Красецький, Н. Ребрик, Ю. Туряниця, П. Ходанич) студіях. Однак вона фактично не стала предметом спеціального предметного осмислення з позицій педагогічної науки. Пропонована стаття наближає до заповнення цієї прогалини.

Мета статті – визначити і схарактеризувати виховні константи розвитку української літературної казки на Закарпатті у 20–30-ті рр. ХХ ст. як універсальних національно-патріотичних і моральних ідей, орієнтирів, цінностей, що були й залишаються актуальними за досліджуваного та за сучасного періодів розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Сучасні трактування літературної казки співзвучні розумінню її виховного й дидактичного значення діячами досліджуваного періоду. Зокрема, галицький емігрант В. Пачовський, який швидко адаптувався до культурно-освітніх умов Підкарпатської Русі, підходив до цієї проблеми як літератор і педагог. Розуміючи значення фольклору як духовної скарбниці народу і джерела творчої наснаги письменників, він стверджував, що хто хоче промовляти до душі народу та змінювати його характер, той має «говорити образами», які століттями з глибин своєї душі витворювала нація». Тоді «золоте зерно» впаде на «зорану землю» та заколоситься збіжжям нового життя [7, с. 668].

Вагомий внесок у розвиток літературної казки зробив найвідоміший письменник Закарпаття В. Гренджа-Донський: його перу (разом із періодом еміграції) належать 36 творів цього жанру. Він уважав, що казка народжується з народного фольклору, тому є результатом не лише творчої, а й копіткої збиральницької праці. Зі «Спогадів» випливає, що таку позицію митець доводив власним прикладом: «Я здивав людей на диво добрих оповідачів, неначе б читали з книжки... Серед народу назбирав я велику кількість «сирого матеріалу»... Із сотні казок лишилося щось понад 20 кращих та оригінальних, які я трохи «вишліфував» [3].

Віршовані казки В. Гренджі-Донського друкувалися в дитячих і педагогічних часописах, шкільних читанках, а також виходили окремими виданнями («Князь Огень» (1930) [4]) та як навчальні матеріали («Підкарпатські казки» (1937) для українських шкіл [11]). Популярними були твори, що ґрунтувалися на сюжетах, запозичених з інших казок українських та різних народів світу («Манюсінка», «Казка про відьму-бусурканю», «Пригоди ведмедика Бурмилка», «Кіт в чоботях», «Пригоди шибеника Михася» тощо). Написані українською літературною мовою з легким домішком місцевої говірки, завдяки високохудожньому поданню поетичного слова вони були зрозумілими й легко запам'ятовувалися дітьми.

Так, казка «Князь Огень» (сюжетний аналог румунської й української казок «Дідова дочка та бабина дочка») розпочинається традиційно: «Жили собі раз дід та баба / Та було в них по дочці...». В описі їхньої вроди В. Гренджа-Донський уживає вирази з традиційного українського мовлення: «В баби була донечка, / Нездарна Іяна, / Дівчище погана, / Пелехата, кострубата, / Сама як конопля, / І страшенно язиката. / У пустунки руки білі, / Як білесенький пампух, / Бо не ходить до роботи, / Бо вона лінюх!». Через таке протиставлення виводиться і вдача героїнь, зокрема працелюбство протиставляється лінощам: «В діда була донечка / Молоденька Галька, / Дівчина, як лялька... / І прегарні чорні брови... / І носик гарненький, / А личка біленькі... / Уста малинові. / Тільки руки в праці / Сама шие, сама пере / І ходить чистенько» [4]. Побудований на таких антитезах сюжет твору логічно підводить маленького читача до морального висновку: щирість і відвага, любов до праці, готовність допомогти дають людині кращу долю, незважаючи на важкі життєві умови та випробування.

Ідеї В. Гренджі-Донського щодо фольклорного походження, сутності й дидактики авторської казки майстерно реалізував Б. Мартинович, педагог за фахом, у збірці «Подкарпатські казки» (Ужгород, 1930). У процесі підготовки збірки ставилася практична освітньо-виховна мета: дати шкільній молоді матеріал для захопливого читання. Для цього здійснювалося відповідне літературне опрацювання текстів: побудова сюжетів не змінювалася, ідейна спрямованість не корегувалася, але стиль будувався за канонами української літературної мови з домішками місцевої говірки [12].

Основу «Подкарпатських казок» становлять сім сюжетних творів, записаних Б. Мартиновичем під час етнографічної подорожі Воловецьким, Іршавським, Мукачівським, Ужгородським, Хустським округами. Щоправда, він не подає ширших

біографічних даних про казкарів (вік, соціальний стан тощо), а лише фіксує їхні імена з прив'язкою до місць проживання, наприклад: «Георгій Угрин із с. Горян, автор казки про «Червеного короля», «Михайло Русинко із с. Доманинців», «Карел Левдар» та ін. [12].

Збірка Б. Мартиновича передає унікальність казкового епосу Закарпаття, її дидактичну й ідейно-виховну спрямованість підвищують високий рівень художньої обробки та композиційна стрункість. Це виявляється у близьких, зрозумілих місцевій молоді сюжетах і образах. Так, у «Казці про одного бідного чоловіка і його синів» головний герой Іван, потрапивши до страшного велетня-змія, зумів виконати всі його завдання та звільнити царівну з полону; у казці «Дев'ятник» довірливий силач, відправлений підступним володарем на вірну погибель, успішно повертається та карає свого кривдника; «Казка про Червеного короля і його сина» переповідає в закарпатському варіанті відомий в народному епосі бій з чудовиськом на Калиновому мості [там само].

Завдяки майстерній інтерпретації тексту, не обізнаному з античною спадщиною читачеві зрозумілим і повчальним стає сюжет казки «Три брати і песиголовець» за мотивами твору «Одіссей і циклоп Поліфем». Б. Мартинович вміло використав прийом промовистих назв («Казка про хитрого Івана», «Казки про дурного Янка», «Казки про Ломидерево, Валигору і Місизалізо») [12], тож кожен текст набуває виразного ідейного звучання та формує духовні й моральні цінності, щирий патріотизм, розуміння ідеалів свободи і справедливості, переконання, що Правда, Доброта, Відвага завжди перемагають.

Вагомий внесок у розвиток української літературної казки на Підкарпатській Русі зробили відомі галицькі діячі, які через певні історичні обставини емігрували до краю. Завдяки педагогічного хисту та розумінню енергетики фольклорної традиції яскраву сторінку в її літопис уписав згадуваний В. Пачовський. Широке визнання з-поміж дітей та юнацтва здобула його лірична поезія «Скарб руської землі», яку вперше опублікував дитячий журнал «Віночок» 1920 року. Відтак вона передруковувалася в «Руській читанці для 1 класу гімназійної та горожанських шкіл» В. Бірчака за 1922 р. та в інших часописах і навчальних виданнях.

Поділяємо думку літераторів, які розглядають цей твір як віршовану казку (В. Голомб) [2, с. 30]. В основі її сюжету лежить типова для цього жанру оповідь старого рибалки про захований на дні річки безцінний скарб у вигляді руської (української) мови і культури. Його багато сторіч оберігає легендарний «князь золотий Ужгорода» Лаборець, який загинув у боротьбі з уграми. Його вустами поет закликає юного читача: *«Будь гордий за край, де прожив наш народ / Літ тисяч в темниці розп'ятий – / А духа зберіг серед темних пород, / Як скарб в рідній мові залятий»* [там само, с. 32].

Так само виразний національно-патріотичний характер має опублікована у «Віночку» за 1921 р. поема В. Пачовського «Сріберний дзвін». Привід до написання твору та його спрямованість на читацьку аудиторію автор пояснює так: *«В Богоревиці на Закарпатті добуто 1917 року срібний дзвін із часів Ярослава Мудрого. Мадяри завезли його до Братислави та розбили. Я зложив поему «Сріберний дзвін», яка була дуже популярна серед молоді 1920–30 рр.»* [9, с. 3]. За умов військової агресії РФ проти України у 2022–2023 рр. виразної актуальності набуває образ срібного дзвону як знакового символу її територіальної єдності: *«Ось він дзвонить: / Тисяч років / Тому ми тут панували, / Де дзвеніла наша слава... / Срібна Русь у світлі грає – / Дзвін свободи чуда діє, / Наша слава оживає!»* [там само, с. 5–6].

Заслуговує на відзначення високохудожня віршована казка В. Пачовського для дітей «Золота Гвіздка» (1937). Головним ліричним героєм твору постає сестра братів-лицарів Золота Гвіздка, яка є прикладом *«сильної волі, витривалості, вірності і самопожертви для великої справи... не тільки для дітей, але і дорослих»*. Чітко пояснюється мета твору: *«казка... дає привід задуматися над метою життя, яке в кожній людині освячується тільки великою ціллю»* [8, с. 5]. *«Зроджена зі скарбниці усної народної словесності»*, вона може *«додати нові мотиви, які відповідають сучасному життю нації»* й *«тоді впаде золоте зерно на зорану ниву і заколоситься новим збіжжям до нового життя»* [там само, с. 6].

Великий за обсягом (52 с.) твір гарно римований, тож легко сприймається і запам'ятовується юним читачем. У перших рядках автор знайомить з його головними героями та визначає основну сюжетну лінію: «Жив собі цар Муравиця..., А дванадцять мав синів... Ті сини як буйні тури, / Грали кіньми понад мури / І боролись на мечі / Хто з них волость мав від тата, / Воював за межу брата, Замість бити ворогів...» [8, с. 7–8]. У постійній напрузі тримає інтрига боротьби різних сил, що передається крізь сплетіння фольклорної основи, авторського домислу і реальних історичних подій. Вона увінчується високоемоційною фінальною частиною твору (сурма десята), яка передає пафос національно-патріотичного піднесення і єднання: «Всі для честі, всі для слави Розгорнули стяг держави, – Радуйся від піль до гір, Земле, в царстві ясних зір!» [там само, с. 52].

Складнішою для сприйняття є казково-фантастична поезія В. Пачовського «Тріє царі» (1921), що адресувалася гімназійній молоді. Завдяки прийому сну, який наснився хлопчикові Юрчику в ніч на Щедрий вечір, автор вводить у сюжетну лінію твору три славетні постаті краю – князів Лаборця і Коріятовича та руського шляхтича Петра Петровича. Історично віддалені легендарні постаті, що уособлюють знакові історичні події й символи визвольної боротьби (золота корона Лаборця, хрест на щиті і вогняний меч Петра Петровича), стають джерелом наснаги її продовження для української молоді.

Це увиразнює звернення-наказ до молоді князя Люборця, який синтезує основну дидактичну ідею твору: «Рости смілий, дужий, гордий, / Двигни нове покоління, / Зо дна моря добудь волю / З тисячолітнього терпіння!». Її логічно резюмує заключна строфа віршованої казки: «В Ужгороді сонце сходить, / Срібна Русь у світлі тоне – / Трублять труби в Перемишлі, / А в Києві дзвонять дзони» [2]. Образ сонця несе багате семантичне навантаження, сконсолідоване в ідеях соборності, пробудження з тривалого летаргічного сну й початку нової доби.

Багато рис, властивих літературній казці, має епічна поема В. Пачовського «Князь Ляборець. Міт Срібної Землі» (1923); у ній історичні реалії також переплітаються з легендарною стихією. Твір приваблює читача ретроспективною баталістики, що відображає знаменні події тисячолітньої давнини в княжому місті над Ужем та широкому геополітичному просторі. Дидактичний потенціал поеми реалізується крізь багатогранний образ князя Лаборця – мудрого правителя і наставника, який здатний до героїчної боротьби і завзятої праці: «Ой, на борах непрохідних / І на горах, на високих / Князь Ляборець ставить царство... Об'їждає шкірну хижу / Г [до] усіх людей переймає. / Вчити, як любити землю, / Вчити, як потім на чолі / Їх здобути з-під землі. / Так осушує всі багна / І корчує ліс на горах, / Засіває частки збіжжям, / Добуває з каменю сіль, / Люд стягає з руських піль» [7]. Твір має знаковий символізм, адже саме з ним пов'язується поетичний образ Закарпаття у вигляді популярної назви «Срібна Земля».

Фольклорна та історична спадщина Закарпаття надихнула на розвиток жанру літературної казки й галичанку Марійку Підгірянку. Красномовним прикладом є сюжетний вірш «Бабусина казка», в основу якого покладена згадувана легенда про двобій князя Коріятовича зі змієм Веремієм. Дослідники відносять твір до класичних зразків дитячої літератури. Граціозний ямб та точне дво- і трирядкове римування, високі емоційність й образність мовлення передають його динамічний сюжет крізь почергову зміну інтриги і психоемоційної напруженості, що несуть основне виховне значення. «Добрий витязь» (праобраз Коріятовича) постає у творі як лицар-герой, що уособлює жертовність, перемогу Добра над Злом і готовність кожної миті прийти на допомогу тим, хто в потребі: «Витязь меч підняв, / На коні помчав - / Ясним мечем підняв Змію з плечей / Сім голів ізтяв». Тож юні читачі мають бути вдячними героєві за те, «Що на поміч став / Що народ спасав / Що тих діток-малоліток / Змієві не дав» [5].

Прямі аналоги з трагічними подіями в Україні 2022–2023 рр. навіює віршована казка «Князь Ляборець»: рідний край охопили «Великий смуток, журба велика», бо на нього «напала ватага дика». У народі не було єдності як діяти: «А одні кажуть: «Здаймось, мирімся»; А другі кажуть: «З ворогом борімся! За віру биймось і за свободу, Поддержим чесне ім'я народу!». Хоча «врагів була страшенна сила», проти них мужньо виступ князь Ляборець.

Він загинув героїською смертю, вселивши віру в перемогу над лютим ворогом [6]. Таким «недитячим сюжетом» поетеса апелювала до всієї української спільноти, стверджуючи, що без самопожертви народ не зможе відстояти свою волю і незалежність.

До класики української дитячої літератури також відносять і актуальну за сучасних умов казку-п'єсу «В чужому пір'ю» (1922), яку Марійка Підгірянка присвятила «українським дітям по цей і по той бік Карпат». Уживаючись у ролі різних істот і явищ живої та неживої природи (синички, сверщик (цвіркун), вітер, ніч, квіти – дзвіночок, рожа, лілея, фіалка, братчик), у дітей формується власне розуміння проблеми еміграції та її соціальних наслідків крізь ментальну прив'язаність до свого краю, його традицій, культури, рідної мови. Квінтесенцію сюжету передають слова однієї з дійових осіб: «Нема ніде краще, ніде веселіше, / Бо ніде не гріє сонечко миліше... / Не журчить потічок, чистенький, як слізка! / Якби мене взяли в далеку чужину, / Зів'яв би я, знидів, з туги б там загинув» [10].

Маловідомою в педагогічних і літературознавчих студіях і недооціненою в українському казкарстві залишається поетична «Казка про золоту рибку» Костя Вагилевича (нащадок Івана Вагилевича). Хоча в її основі лежить схожа з однойменним твором О. Пушкіна сюжетна лінія, вона розвивається у зовсім іншому напрямку, тож відображає принципову відмінність української ментальності від російської. На противагу пушкінському дідові, який, упіймавши золоту рибку, вимагає в неї безмежної розкоші для своєї баби, а в результаті опиняється біля «розбитого корита», К. Вагилевич подає цей символічний образ у зовсім іншій іпостасі. У його інтерпретації старий рибалка, упіймавши золоту рибку, не спокушується на «розкоші», «радоші», «ціле море втіх», бо «все це марність, суєта і гріх». Він цінує «розум і здоров'я», але не наважується їх просити, бо «то була торговля». Натомість дід благає: «Рибко. Моя зоре! / Викинь мені з моря / Мій єдиний сак!», бо це для нього «необхідний друг», як у господарстві «добрий гострий плуг». Таким чином поет-казкар звеличує культ праці як найбільшу цінність усебітту: «Бо куди не гляну / Світом – океаном, / всюди – праця, рух! / Сонце, вітер, води / Всі працюють, роблять / Хоч не мають рук!». Вона має бути вільною й приносити задоволення, адже «Праця у неволі... / Праця навісна! / А для себе вдома, Праця не втома – / Зірнька ясна!». Саме в ній людина знаходить красу і щастя [1].

Висновки. Розвиток літературної казки на Підкарпатській Русі становить яскраву оригінальну сторінку в літописі українського казкарства. Зусиллями відомих і менш відомих українських літераторів (В. Гренджа-Донський, Б. Мартинович, В. Пачовський, Марійка Підгірянка, К. Вагилевич та ін.) було створено високохудожні поетичні та прозові твори, що ґрунтуються на багатій фольклорній спадщині та історичній традиції русинів-українців краю. Представлені в них образи, сюжети, ідеї були близькими і зрозумілими для юного й дорослого читача та справляли вагомий вплив на формування його світобачення, духовних і моральних цінностей. Гадаємо, що з-поміж інших творчих здобутків українських письменників міжвоєнного Закарпаття репрезентована ними літературна казка впродовж наступних десятиріч існування радянського режиму та сучасної національної державності залишалася чи не найбільш популярною і затребуваною з-поміж дітей, батьків та педагогів України, адже вона сповідує споконвічні цінності та ідеали любові до рідного краю, патріотизму, готовності до жертвовної боротьби Добра зі Злом.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в комплексному міждисциплінарному (фольклористика, літературознавство, педагогіка) вивченні феномену українського казкарства Підкарпатської Русі та введенні до наукового обігу маловідомих імен талановитих поетів і прозаїків, що зробили помітний внесок у його розвиток.

Список використаних джерел:

1. Вагилевич К. Казка про золоту рибку. Мюнхен: «Вовченята», 1946. 18 с.
2. Голоб Л. Василь Пачовський. Закарпатські сторінки життя і творчості поета. Шкільна серія. Вип. 6. Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. 146 с.

3. Гренджа-Донський В. Мої спогади. URL: <http://litopys.org.ua/grendzha/grendzh14.htm>
4. Гренджа-Донський В. Князь Огень. Віршована казка. Ужгород, 1930. 16 с.
5. Марійка Підгірянка. Бабусина казка. Жупанин С. *Верховиночка*. Кн. 1. Київ: Рута, 2003. С. 81–83.
6. Марійка Підгірянка. Князь Лаборець. *Календар «Просвіти» на 2006 рік*. Ужгород: Закарпат. край. т-во «Просвіти», 2006. С. 69–75.
7. Пачовський В. Зібрані твори: у 2-х т. Філядельфія Нью-Йорк, Торонто, 1984. Т. 1. 737 с.
8. Пачовський В. Золота Гвіздка. Віршована казка на десять сурм. Жовква – Львів: Накл. М. Матвійчука, 1937. 55 с.
9. Пачовський В. Сріберний дзвін (фрагмент поеми). *Пачовський В. Срібна Земля: тисячоліття Карпатської України. Нарис історії з мапою*. Нью-Йорк: Вид-во «Говерля», 1959. С. 3–6.
10. Підгірянка Марійка. В чужому пір'ю. *Вибрані твори*. Київ: Центр учб. літ., 2018. С. 3–52.
11. Підкарпатські казки / зібрав та впорядкував В. Гренджа-Донський. Прага: Державне видавництво, 1937. 184 с.
12. Подкарпатські казки / збір. та упор. Б. Мартинович. Ужгород: Книготорговля Ант. Горака, 1930. 82 с.

References:

1. Vahylevych, K. (1946). *Kazka pro zolotu rybku [The Tale of the Goldfish]*. Miunkhen: «Vovcheniata» [in Ukrainian].
2. Holomb, L. (1999). *Vasyl Pachovskyi. Zakarpatski storinky zhyttia i tvorchosti poeta [Vasyl Pachovskyi. Transcarpathian pages of the poet's life and work]*. *Shkilna seriia*, 6 [in Ukrainian].
3. Grendzha-Donskyi, V. *Moi spohady [My memories]*. Retrieved from <http://litopys.org.ua/grendzha/grendzh14.htm>. [in Ukrainian].
4. Grendzha-Donskyi, V. (1930). *Kniaz Ohen. Virshovana kazka [Prince of Fire. A fairy tale in verse]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
5. Pidhirianka, M. (2003). *Babusyna kazka [Grandmother's tale]*. *Zhupanyn S. Verkhovynochka*, 1, 81–83 [in Ukrainian].
6. Pidhirianka, M. (2006). *Kniaz Laborets [Prince Laborets]*. *Kalendar «Prosvity» na 2006 rik*, 69–75 [in Ukrainian].
7. Pachovskyi, V. (1984). *Zibrani tvory. In U 2-kh t. [Collected works in 2 volumes]. (Volume 1)*. Philadelphia, New York, Toronto [in Ukrainian].
8. Pachovskyi, V. (1937). *Zolota Hvizdka. Virshovana kazka na desiat surm [Golden Whistle. A fairy tale in verse for ten trumpets]*. Zhovkva – Lviv [in Ukrainian].
9. Pachovskyi, V. (1959). *Sribnyi dzvin (frahment poemy) [Silver bell (fragment of the poem)]*. *Pachovskyi V. Sribna Zemlia: tysiacholittia Karpatskoi Ukrainy. Narys istorii z mapoiu*, 3-6 [in Ukrainian].
10. Pidhirianka, M. (2018). *V chuzhomu piriu [In someone else's feathers]*. *Vybrani tvory*, 3–52 [in Ukrainian].
11. Grendzha-Donskyi, V. (1937). *Pidkarpatski kazky [Transcarpathian fairy tales]*. Praha: Derzhavne vydavnytstvo [in Ukrainian].
12. Martynovych, B. (Ed.). (1930). *Podkarpatski kazky [Transcarpathian fairy tales]*. Uzhhorod [in Ukrainian].

Lemak O. I.,

orcid.org/0000-0001-5439-2247

EDUCATIONAL CONSTANTS OF THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LITERARY FAIRY TALE IN TRANSCARPATHIA IN THE 20-30S OF THE 20TH CENTURY

The article describes the educational constants of the development of the Ukrainian literary fairy tale in Transcarpathia in the 20s and 30s of the 20th century as universal national-patriotic and moral ideas, guidelines, values which were and remain relevant during the studied and modern periods of Ukraine's development.

It is shown the contribution to the development of the literary fairy tale of the most famous writer of Transcarpathia, V. Grendzha-Donskyi ("Prince Ohen", "The little ones", "Tale of Bosorka Witch", "Adventures of Burmylka Bear", "Puss in Boots", "Adventures of Naughty Mykhas", etc.), which were

written in the Ukrainian literary language with an admixture of the local dialect and reprinted in many children's magazines and educational publications.

It is characterized the ideological and content uniqueness and didactic focus of the collection "Tales of Transcarpathia" by B. Martynovych.

The significant contribution to the development of the Ukrainian literary fairy tale in Transcarpathia by the famous Galician writer V. Pachovskiy ("Treasure of the Russian Land", "Silver Bell", "Golden Tack", "About Prince Koriiatovych and Yellow Snake Veremii", "Three Kings", etc.) is represented. These works were created with pupils' involvement in the collection of folklore and had a clear national-patriotic focus.

It is found that the folklore and historical heritage of Transcarpathia inspired the development of the literary fairy tale genre by Mariika Pidhirianka, a woman from Galicia. This was manifested in such written works as "Grandmother's Tale", "In a Stranger's Feather" and others, which are classified as Ukrainian classic children's literature. The poetic work "The Tale of the Goldfish" by K. Vahylevych, little known in pedagogical science and literary studies, reflects the fundamental difference between the Ukrainian mentality and the Russian one and extols the cult of work as the greatest human value.

Key words: Transcarpathia, literary fairy tale, national-patriotic education, moral values, V. Grendzha-Donskiy, V. Pachovskiy, B. Martynovych, Mariika Pidhirianka, K. Vahylevych.

Дата надходження статті: 27.04.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Розман І. І.

УДК 377.36.091.2(477)"1958/1991"

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.458>

Пислар А. Б.;

orcid.org/0000-0001-6843-4655

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1958-1991 РР.

У статті проаналізовано джерельну базу дослідження проблеми виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти України впродовж 1958–1991 рр.

Автором зазначено, що джерельна база виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти 1958-1991 рр. охоплює широкий комплекс історико-педагогічних джерел, зокрема, інформаційні матеріали, спогади, публіцистичні та наукові твори, архівні відомості та записки, монографії, дисертації тощо. Наголошено на необхідності критичного аналізу джерел для уникнення односторонньої інтерпретації подій і фактів, окреслення межнаукової дискусії, уведення до нього контраверсійних питань, визначення бази дослідження.

На основі порівняльного аналізу історико-педагогічних праць з цієї проблематики (О. Данилової, М. Гончара, Ю. Кузьменко, В. Кульчицького, О. Петренко, Н. Слюсаренко та ін.) виокремлено авторську класифікацію джерельної бази дослідження проблеми виховання учнівської молоді в закладах професійно-технічної освіти 1958-1991 рр., яка містить такі групи: нормативно-правові джерела, які регулювали діяльність професійно-технічних закладів освіти, зокрема виховну складову, впродовж досліджуваного періоду; архівні джерела; періодичні видання; нарративні джерела, які умовно можна поділити на дві підгрупи: опубліковані в радянську добу та видруковані після здобуття Україною незалежності; електронні інформаційні ресурси (оцифровані варіанти опублікованих джерел досліджуваного періоду та сучасні, рукописи).